

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-24-35>

УДК 338.2

СУТНІСТЬ ПІДПРИЄМНИЦЬКОГО РИЗИКУ В ГОСПОДАРСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

THE ESSENCE OF ENTREPRENEURIAL RISK IN THE ECONOMIC ACTIVITY OF THE ENTERPRISE

Вараксіна Олена Вікторівна

кандидат економічних наук, доцент,
Полтавська державна аграрна академія
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1351-6578>

Кругова Альона Олександрівна

здобувач вищої освіти,
Полтавська державна аграрна академія
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8402-2818>

Varaksina Elena, Krugova Alona

Poltava State Agrarian Academy

Стаття присвячена узагальненню теоретичних поглядів науковців щодо сутності підприємницького ризику як економічної категорії. Наголошено, що підприємницький ризик характеризує потенційну можливість втрати ресурсів і недоотримання доходу порівняно з варіантом, розрахованим на раціональне використання ресурсів. Відзначено, що суть підприємницького ризику зумовлена його основними функціями: інноваційною, захисною, аналітичною, регулятивною, соціальною. Наголошено, що питання управління ризиком має стати пріоритетним завданням кожного господарюючого суб'єкту та характеризується сукупністю методів, що дозволяють певною мірою прогнозувати настання ризикованих подій. Охарактеризовано основні способи та прийоми впливу на господарські ризики. Акцентовано увагу на основних етапах управління окремими видами ризиків господарської діяльності.

Ключові слова: ризик, підприємницький ризик, функції ризику, засоби впливу на ризик, управління ризиками.

Статья посвящена обобщению теоретических взглядов ученых о сущности предпринимательского риска как экономической категории. Отмечено, что предпринимательский риск характеризует потенциальную возможность потери ресурсов и недополучения дохода по сравнению с вариантом, рассчитанным на рациональное использование ресурсов. Отмечено, что суть предпринимательского риска обусловлена его основными функциями: инновационной, защитной, аналитической, регулятивной, социальной. Отмечено, что вопросы управления риском должны стать приоритетной задачей каждого хозяйствующего субъекта и характеризуются совокупностью методов, позволяющих в определенной степени прогнозировать наступление рискованных событий. Охарактеризованы основные способы и приемы воздействия на хозяйственные риски. Акцентируется внимание на основных этапах управления отдельными видами рисков хозяйственной деятельности.

Ключевые слова: риск, предпринимательский риск, функции риска, средства воздействия на риск, управление рисками.

The article is devoted to the generalization of theoretical views of scientists on the essence of entrepreneurial risk as an economic category. It is defined that the activity of any business entity is associated with uncertainty, changes in the economic environment, political and social instability; therefore, it is always risky. Focus is placed on the need and timeliness of identification of business risk in the economic activity of the enterprise. It is emphasized that entrepreneurial risk characterizes the potential for loss of resources and income compared to the option designed for the rational use of resources. It is noted that the essence of entrepreneurial risk is conditioned by its main functions: innovative, protective, analytical, regulatory, and social. It is emphasized that the issue of risk management should become a priority of every business entity. It is characterized by a set of methods that allows to forecast the occurrence of risky events to some extent. It is noted that the effectiveness of management decisions depends on the sustainable development of the enterprise and its competitive position in foreign and domestic markets. The main techniques and methods of influencing economic risks are described. The techniques of influencing risk are risk reduction, risk preservation, risk transfer. The main methods of risk influence are risk avoidance, risk acceptance,

risk prevention, risk reduction and risk equalization. It is emphasized that it is important to make timely decisions in risk management, using methods and techniques that are most optimal for a particular situation and a particular enterprise, matching and combining them. Focus is placed on the main stages of management of certain types of business risks. It should be noted that the key stages in the sequence of actions for entrepreneurial risk management of economic activity are: to define the purpose and key objectives of risk management; to establish the object of risk management; to determine and apply the optimal risk assessment methodology; to direct risk management; to calculate the criterion of risk management efficiency.

Keywords: risk, entrepreneurial risk, risk functions, means of influencing risk, risk management.

Постановка проблеми. Сьогодні особливість діяльності вітчизняного підприємства полягає в тому, що воно постійно знаходиться під впливом загальноекономічних і специфічних ризиків. Стійкий розвиток підприємства та його стійкі конкурентні позиції в значній мірі залежить від того, наскільки повно в його діяльності враховуються всі види існуючих ризиків. У той же час українські підприємства знаходяться тільки на самому початку впровадження системи управління ризиками в свою діяльність

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

У працях П. І. Верченко, В. В. Вітлінського, Л. І. Донець, О. С. Дуброва, С. М. Клименко, О. В. Коваленко, В. В. Лук'янова, А. С. Шапкіна і інших українських та зарубіжних науковців висвітлено теоретичні й практичні аспекти управління ризиками на підприємстві.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. В наукових працях значна увага приділена сутності ризику як економічної категорії, розкрито зміст поняття підприємницький ризик. Проте багатовекторність підходів до трактування зазначених понять вимагає подальшого дослідження проблематики підприємницького ризику. Особливої уваги потребує подальше вивчення функцій підприємницького ризику.

Формулювання цілей статті. Метою статті є:

- поглиблення теоретичних основ сутності підприємницького ризику як економічної категорії;
- визначення ключових функцій, що притаманні підприємницькому ризику;
- визначення ключових етапів управління ризиками та встановлення їх пріоритетності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Підприємство – це самостійна, ініціативна, систематична, на власний ризик господарська діяльність, що здійснюється суб'єктами господарювання (підприємцями) з метою досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку [1]. Проте в умовах нестабільної економічної ситуації, хиткої державної політики, соціальної напруженості, впливу пандемій на глобалізаційний розвиток – першочер-

гового значення набуває стабілізація діяльності господарюючих суб'єктів з врахуванням підприємницького ризику.

Є. В. Мних характеризує підприємницький ризик: «як ймовірність загрози і втрати підприємством частини своїх ресурсів, недоотримання прибутку чи виникнення додаткових витрат у разі виникнення подій, які впливають на зміну параметрів функціонування економічної системи» [2].

На думку Б. А. Райзберга: «підприємницький ризик це ризик, що виникає при будь-яких видах діяльності, що пов'язані з виробництвом продукції, товарів, послуг, їх реалізації, товарно-грошовими та фінансовими операціями, комерцією, здійсненням соціально-економічних та науково-технічних проектів» [3].

Науковці [4] наголошують, що підприємницький ризик «характеризує небезпеку потенційно можливої, ймовірної втрати ресурсів і недоотримання доходу порівняно з варіантом, розрахованим на раціональне використання ресурсів».

О. В. Бондар стверджує, що підприємницький ризик: «характеризується як небезпека потенційно можливої, ймовірної втрати ресурсів чи не додержання доходу порівняно з варіантом, розрахованим на раціональне використання ресурсів. Отже, під господарським (підприємницьким) ризиком варто розуміти ризик, що виникає при будь-яких видах діяльності, пов'язаних з виробництвом продукції, товарів, послуг, їх операціями, комерцією, здійсненням соціально-економічних і науково-технічних проектів» [5].

Як відзначає О. В. Шепеленко: «підприємницький ризик це спосіб господарювання в непередбачених умовах (обставинах), при якому створюються завдяки особливим здібностям підприємця можливості і необхідність запобігати, зменшувати несприятливу дію стохастичних умов і одержувати в цих умовах підприємницький дохід» [6].

Таким чином, можемо говорити, що у наукових розвідках підприємницький ризик пов'язують: по-перше, з будь якою сферою діяльності підприємства; по-друге, з додатковими витратами

ресурсів; по-третє, з потенційною можливістю недоотримання доходів та прибутку; по-четверте веденням діяльності, що супроводжується непередбачуваними умовами.

Суть підприємницького ризику як економічної категорії зумовлені його ключовими функціями, що здійснюються в процесі діяльності підприємства (рис. 1).

Задля запобігання негативним наслідкам діяльності підприємства, формування його конкурентоспроможності вирішення питання управління ризиком має стати пріоритетним завданням кожного господарюючого суб'єкту.

Управління ризиком можна охарактеризувати як сукупність методів, прийомів, заходів, що дозволяють певною мірою прогнозувати настання ризикованих подій і вживати заходів щодо виключення або зниження негативних наслідків їх настання [8, с. 7].

Науковець [9] визначає: «управління підприємницьким ризиком як сукупність дій економічного, організаційного і технічного характеру, спрямованих на встановлення видів, факторів, джерел ризику, оцінку величини, розробку і реалізацію заходів щодо зменшення його рівня та запобігання можливих втрат».

Для кожного господарюючого суб'єкту важливим є прийняття своєчасних рішень при управлінні ризиками, використовуючи способи та прийоми, які є найбільш оптимальними для конкретної ситуації та конкретного підприємства, комбінуючи та поєднуючи їх (табл. 1).

Ключовими етапами у послідовності дій з управління ризиками господарської діяльності підприємства визнаються: визначення мети та ключових цілей управління ризиками; встановлення об'єкту управління ризиками; визначення та застосування оптимальної методики оцінки ризиків; безпосереднє управління ризиками; розрахунок критерію ефективності управління ризиками [10, с. 245; 11, с. 64].

Наукові розвідки, присвячені управлінню підприємницькими ризиками, стверджують, що визначення пріоритетності етапів управління має важливе значення (рис. 2).

Оптимально система управління ризиками господарської діяльності підприємства має відповідати таким основним вимогам:

- функціонувати як складник комплексної системи управління ефективністю господарської діяльності підприємства;
- бути чітким і несуперечливим;

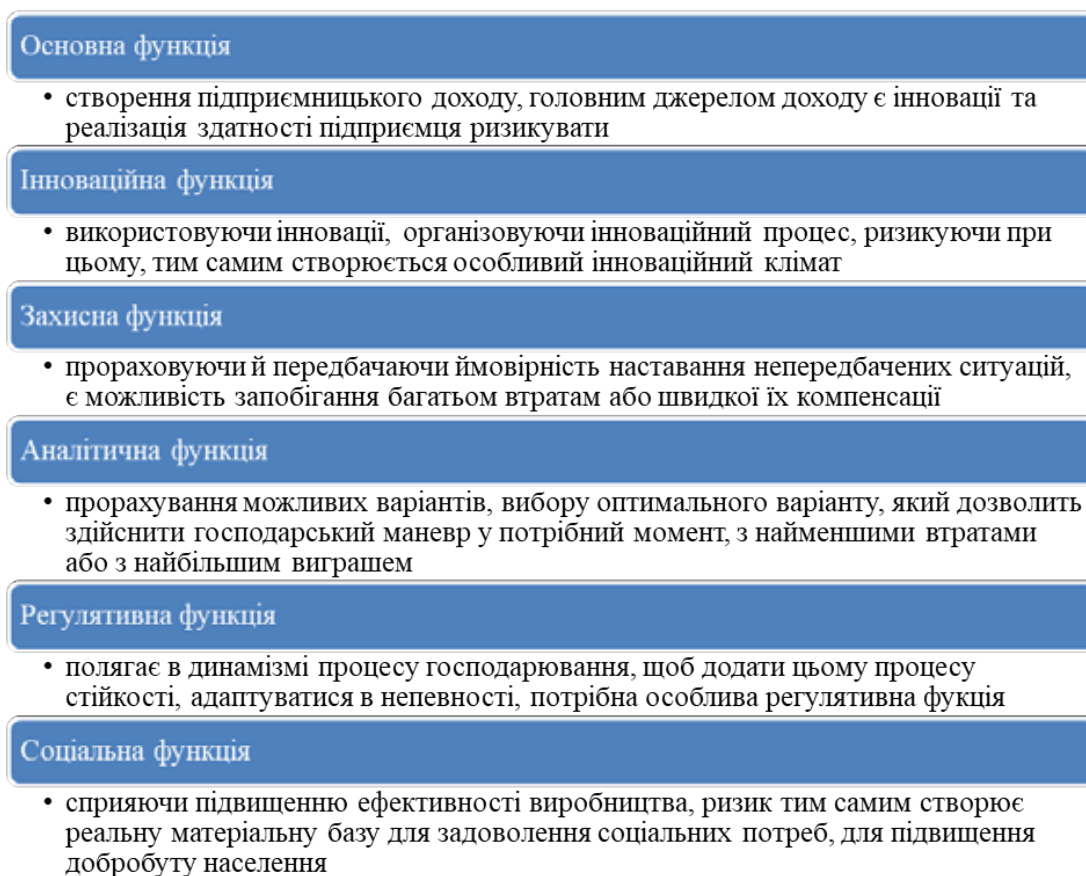

Рис. 1. Основні функції підприємницького ризику

Джерело: побудовано авторами на основі [7]

Таблиця 1

Основні способи та прийоми впливу на господарські ризики

Способи та прийоми впливу на ризики	Сутнісна характеристика
1	2
Засоби впливу на ризик	
1. Зниження ризику	зменшення розмірів можливого збитку, або імовірності настання несприятливих подій. Найчастіше воно досягається за допомогою здійснення попереджувальних організаційно-технічних заходів під якими розуміються різні способи посилення безпеки будинків і споруд, установка систем контролю, протипожежних пристроїв, проведення навчання персоналу прийомам поведінки в екстремальних ситуаціях тощо
2. Збереження ризику	на існуючому рівні може відбуватися за рахунок створення резервних фондів, самострахування, отримання кредитів, позик або державних дотацій для компенсування збитків та відновлення виробництва.
3. Передачі ризику	передача відповідальності за нього третім особам (часто за винагороду) при збереженні існуючого рівня ризику. Це означає, що підприємець передає відповідальність за ризик комусь іншому, наприклад, страховій компанії. У цьому випадку передача ризику здійснюється шляхом страхування ризику
страхування	при страхуванні укладається угода, згідно з якою страховик (страхова компанія) за певну винагороду (страхову премію) зобов'язується повністю або частково відшкодувати страхувальнику (господареві об'єкта) збитки (страхову суму), яких він (застраховане ним майно) зазнав унаслідок настання передбачених страховим договором небезпечних подій.
хеджування	хеджування – це система заходів, що дозволяють виключити або обмежити ризики фінансових операцій через несприятливі зміни курсу валют, цін на товари, відсоткових ставок і таке інше у майбутньому. До таких заходів належать ф'ючерсні та форвардні операції, опціони тощо
Прийоми зниження ризику	
1. Уникнення ризику:	заходи, спрямовані на недопущення ризикованих ситуацій. Превентивні заходи уникнення ризику
універсальні методи	характерні для різних видів ризику і за суттю мають однаковий характер впливу. Наприклад, розробка різних нормативно-регламентуючих документів, забезпечення дотримання трудової, виробничої та технологічної дисципліни тощо.
спеціальні методи	спрямовані на недопущення окремих видів підприємницького ризику, пов'язаного з можливим зростанням цін, зміною курсу валют або падінням ділової активності. Прикладом превентивних заходів, спрямованих на уникнення ризику, слугують удосконалення управління та виробництва, бізнес планування.
2. Прийняття ризику	означає залишення всього ризику чи його частини на відповідальності підприємця. У цьому випадку приймається рішення про покриття можливих втрат власними засобами, за рахунок створення резервних фондів, самострахування, отримання кредитів, позик або державних дотацій для компенсування збитків та відновлення виробництва
3. Запобігання ризику	означає просте відхилення від заходу, що пов'язаний з ризиком. Цей метод допускає здійснення підприємством певних заходів і дій, що спрямовані на недопущення ризикових ситуацій. Недопущення ризикових ситуацій може бути досягнуте за рахунок: підвищення обґрунтованості підготовки і реалізації управлінських рішень; одержання додаткової інформації; розробки схем ділової активності, що уникають найбільшій зони збитків.
4. Зниження ризику	це скорочення ймовірності й обсягу втрат. Резервування або самострахування, як спосіб зниження негативних наслідків настання ризикованих подій полягає створенні відособлених фондів відшкодування збитків за рахунок частини власних обігових коштів. Резервування коштів на покриття збитків може здійснюватися у натуральному вигляді (створення страхових запасів сировини і матеріалів) і у вартісному (на банківських рахунках). При створенні резервних фондів джерелом відшкодування втрат від настання ризику є прибуток.

(Закінчення таблиці 1)

1	2
5. Вирівнювання ризику	процес нейтралізації негативного впливу здійснення ризикових операцій шляхом паралельного проведення аналогічних операцій з позитивним результатом або розподілу втрат серед суб'єктів, причетних до господарського ризику
вирівнювання ризику у просторі	розподіл можливих витрат в окремих підрозділах підприємства або серед сторін ризикованої ситуації замовником і підрядчиком, продавцем і покупцем тощо
вирівнювання ризику у часі	віднесення здійснення певних однорідних господарських операцій до однієї і тієї ж дати, тобто одночасне здійснення бартерних обліків, актів купівлі-продажу

Джерело: [побудовано авторами на основі 5; 6; 8; 9; 10; 11; 12]

– описувати фактори, що спричинили ризик;
– давати можливість інтерпретувати результати, обґрунтовувати, приймати певні господарські рішення та дозволяти визначати ефективність управління ризиками [6, с. 189].

Висновки. Таким чином, господарська діяльність підприємства завжди пов'язана з непередбачуваними обставинами, що з певною долею ймовірності призводять до підприємницького ризику. Сутність підприємницького ризику в наукових розвідках розглядається з різних точок зору, і зводиться до найбільш однорідних ознак: пов'язаних з веденням діяльності, що супроводжується непередба-

чуваними умовами, з додатковими витратами ресурсів та з потенційною можливістю недоотримання доходів та прибутку і присутній в будь якій сфері діяльності підприємства. Систематизовано ключові функції підприємницького ризику, що є підґрунтям для прийняття оптимальних управлінських рішень щодо використання способів та прийомів впливу на підприємницький ризик. Визначені етапи управління ризиками, та встановлення їх пріоритетності дозволить сприяти стійкому розвитку підприємства та своєчасно і адекватно реагувати на зміну кон'юнктури ринку, а значить утримувати лідируючі позиції серед конкурентів.

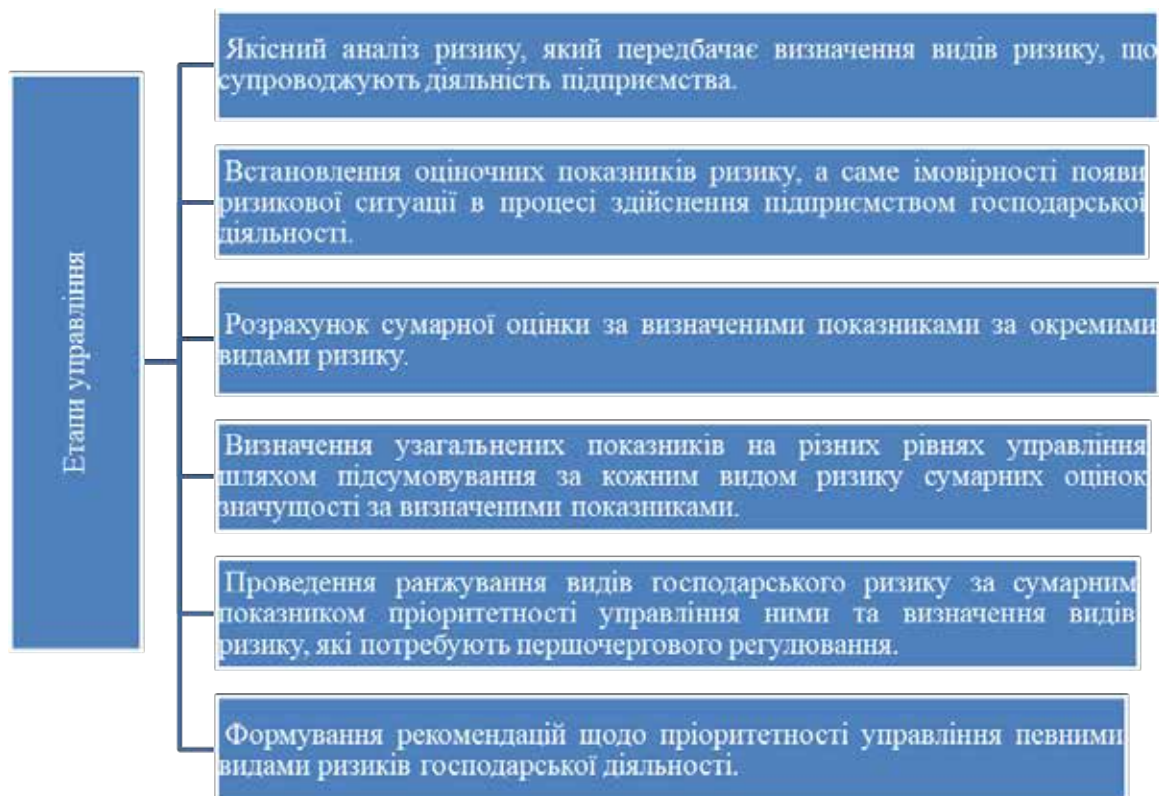

Рис. 2. Етапи управління окремими видами ризиків господарської діяльності

Джерело: побудовано авторами на основі [10, с. 296; 12, с. 387]

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Господарський кодекс України № 436-IV редакція від 04.03.2015 р. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/436-15/page2> (дата звернення: 24.03.2021).
2. Мних Є.В., Буряк П.Ю. Економічний аналіз на промисловому підприємстві : навч. посіб. Львів : Світ, 1998. 207 с.
3. Курс економіки : учеб. / Под ред. Б.А. Райзберга. 4-е изд., перераб. и доп. Москва : ИНФРА-М, 2004. 672 с.
4. Василенко В.О., Шматько В.Г. Інноваційний менеджмент : навч. посіб. 3-е вид., вип. та доп. Київ : Центр навчальної літератури, 2005. 440 с.
5. Бондар О.В. Ситуаційний менеджмент : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2010. 326 с.
6. Шепеленко О.В. Управління підприємницькими ризиками суб'єкта господарювання. *Економічні науки: Вісник ДонНУЕТ*. 2011. № 4(52). С. 189–199.
7. Олійник Л.В., Скідченко А.О. Аналіз шляхів подолання підприємницьких ризиків на прикладі ТОВ «НОВА ПОШТА». *Економіка і організація управління*. 2020. № 2(38). С. 68–80.
8. Гранатуров В.М., Литовченко І.В., Харічков С.К. Аналіз підприємницьких ризиків: проблеми визначення, класифікації та кількісні оцінки : монографія. Одеса : Ін-т проблем ринку та екон.-екол. досліджень НАН України, 2003. 164 с.
9. Управління підприємницьким ризиком / за заг. ред. д.е.н. Д.А. Штефанича. Тернопіль : «Економічна думка», 1999. 224 с.
10. Донець Л.І., Шепеленко О.В., Баранцева С.М., Сергєєва О.В., Веремейчик О.Ф. Обґрунтування господарських рішень та оцінювання ризиків : навч. посіб. / за заг. ред. Донець Л.І. Київ : Центр учбової літератури, 2012. 472 с.
11. Кравченко В.А. Виявлення та опис підприємницьких ризиків: практичний алгоритм для українського бізнесу. *Вісник Запорізького національного університету*. 2008. № 1(3). С. 63–70.
12. Вітлінський В.В., Великоіваненко Г.І. Ризикологія в економіці та підприємстві : монографія. Київ : КНЕУ, 2004. 480 с.

REFERENCES:

1. Hospodarskyi kodeks Ukrainy № 436-IV redaktsiia vid 04.03.2015 r. [Economic Code of Ukraine № 436-IV edition of 04.03.2015]. Available at: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/436-15/page2> (accessed 24 March 2021).
2. Mnykh Y.V., Buriak P.I. (1998) *Ekonomichnyi analiz na promyslovomu pidpriemstvi: navch. posib.* [Economic analysis at an industrial enterprise: textbook. way]. Lviv: Svit. (in Ukrainian)
3. Raisberg B.A. (ed.) (2004) *Kurs ekonomiki: ucheb.* [Course of Economics: textbook]. 4th ed., rev. and add. Moscow: INFRA-M. (in Russian)
4. Vasylenko V.O., Shmatko V.H. (2005) *Innovatsiinyi menedzhment: navch. posib.* [Innovation management: textbook. way]. 3rd ed., add. and ext. Kyiv: Center for Educational Literature. (in Ukrainian)
5. Bondar O.V. (2010) *Sytuatsiinyi menedzhment: Navch. posib.* [Situational Management: textbook. way]. Kyiv: Center for Educational Literature. (in Ukrainian)
6. Shepelenko O.V. (2011) *Upravlinnia pidpriemnytskymu ryzykamy subiekta hospodariuvannia* [Entrepreneurial risk management]. *Economic sciences: Bulletin of DonNUET*, no. 4(52), pp. 189–199.
7. Oliinyk L.V., Skidchenko A.O. (2020) *Analiz shliakhiv podolannia pidpriemnytskykh ryzykiv na prykladi TOV «NOVA POSHTA»* [Analysis of ways to overcome business risks on the example of NOVA POSHTA LLC]. *Economics and organization of management*, no. 2(38), pp. 68–80.
8. Hranaturov V.M., Lytovchenko I.V., Kharichkov S.K. (2003) *Analiz pidpriemnytskykh ryzykiv: problemy vyznachennia, klasyfikatsii ta kilkisni otsinky: monohrafiia* [Analysis of business risks: problems of definition, classification and quantitative assessments: a monograph]. Odessa: Inst. Of Market Problems and Economics. Research of the National Academy of Sciences of Ukraine. (in Ukrainian)
9. Shtefanych D.A. (ed.) (1999) *Upravlinnia pidpriemnytskym ryzykom* [Business risk management]. Ternopil: "Economic Thought". (in Ukrainian)
10. Donets L.I., Shepelenko O.V., Barantseva S.M., Serhieieva O.V., Veremeichyk O.F. (2012) *Obgruntuvannia hospodarskykh rishen ta otsiniuvannia ryzykiv: navch. posib.* [Substantiation of business decisions and risk assessment. Teaching. way]. Kyiv: Center for Educational Literature. (in Ukrainian)
11. Kravchenko V.A. (2008) *Vyavlennia ta opys pidpriemnytskykh ryzykiv: praktychnyi alhorytm dlia ukrainskoho biznesu* [Identification and description of business risks: a practical algorithm for Ukrainian business]. *Bulletin of Zaporizhia National University*, no. 1(3), pp. 63–70.
12. Vitlinskyi V.V., Velykoivanenko H.I. (2004) *Ryzykolojiia v ekonomitsi ta pidpriemnytstvi: monohrafiia* [Riscology in economics and entrepreneurship: a monograph]. Kyiv: KNEU. (in Ukrainian)